

บทที่ 3

วิธีดำเนินการศึกษา

ในการศึกษาเรื่อง ปัจจัยเกื้อหนุนและสุขภาวะของผู้สูงอายุที่ทำงานอาสาสมัคร มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่เกื้อหนุนให้ผู้สูงอายุสามารถเข้าร่วมทำงานอาสาสมัคร กระบวนการในการจัดตั้งและดำเนินการ รวมทั้งผลต่อสุขภาวะในด้านร่างกาย จิตใจ สังคมและจิตวิญญาณ ที่ผู้สูงอายุได้รับจากการเข้าร่วมทำงานอาสาสมัคร เป็นการศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้ศึกษาได้เลือกศึกษา กลุ่มอาสาสมัครสูงอายุในหลากหลายความเชื่อ เพื่อเข้าใจฐานคิดของแต่ละกลุ่มว่ามีความเหมือน หรือแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร โดยการเข้าไปทำความเข้าใจกับปรากฏการณ์ในกลุ่มอาสาสมัครกลุ่มต่าง ๆ ด้วยตัวเอง เพื่อศึกษาสภาพของสมาชิกกลุ่มในด้านต่าง ๆ เช่นสภาพทางเศรษฐกิจ ได้แก่ การประกอบอาชีพ รายได้ การใช้จ่าย สภาพทางสังคม ได้แก่ การตั้งถิ่นฐาน การสนับสนุนของสมาชิกในครอบครัว ความสัมพันธ์ต่อสังคม องค์กรในชุมชน สภาพแวดล้อมทางสังคม สภาพทางวัฒนธรรม ได้แก่ ความเชื่อ ภูมิปัญญา การประกอบศาสนกิจ การถ่ายทอดความรู้ ค่านิยม ภาวะสุขภาพ ได้แก่ การมีโรค หรือไม่มีโรค

3.1 รูปแบบการศึกษา

การศึกษานี้เป็นการศึกษาเชิงพรรณนา (descriptive study) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เดียว การสังเกตและการสัมภาษณ์กลุ่มตามแนวคำถามการสัมภาษณ์

3.2 ประชากรที่ศึกษา

ประชากรในการศึกษา ได้แก่ ผู้สูงอายุซึ่งทำงานอาสาสมัคร จาก 9 กลุ่ม (ดูรายละเอียดในภาคผนวก ก) ได้แก่

- กลุ่มอาสาสมัครผู้สูงอายุบ้านปากกล้วย ตำบลท่าวังตาล อำเภอสารภี มีจำนวนอาสาสมัครประมาณ 20 คน
- กลุ่มอาสาสมัครผู้สูงอายุที่มัสยิดจักรีที่ 1 เชียงใหม่ ตำบลวัดเกต อำเภอเมือง มีจำนวนอาสาสมัครประมาณ 45 คน

- อาสาสมัครผู้สูงอายุทีมเยี่ยมเยียนชุมชนวัดเมืองกาย ตำบลวัดเกต อำเภอเมือง มีจำนวนอาสาสมัครประมาณ 30 คน
- อาสาสมัครผู้สูงอายุทีมเยี่ยมเยียนดูแลผู้รับผลกระทบจากโรคเอดส์ตำบลแม่แฝกใหม่ อำเภอสันทราย มีจำนวนอาสาสมัครประมาณ 5 คน
- กลุ่มอาสาสมัครผู้สูงอายุชาวมังสวิรัตเชียงใหม่ ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง มีจำนวนอาสาสมัครประมาณ 80 คน
- อาสาสมัครผู้สูงอายุทำผลิตภัณฑ์สมุนไพรตำบลเชิงคอย อำเภอคอยสะเก็ด มีจำนวนอาสาสมัครประมาณ 25 คน
- อาสาสมัครผู้สูงอายุถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านดนตรี ชมรมดนตรีพื้นเมืองเชียงใหม่ ตำบลหนองหอย อำเภอเมือง มีจำนวนอาสาสมัครประมาณ 8 คน
- อาสาสมัครผู้สูงอายุถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านดนตรีและผลิตของเล่นพื้นบ้าน ตำบลบ้านกาด กิ่งอำเภอแม่วาง มีจำนวนอาสาสมัครประมาณ 20 คน
- อาสาสมัครสูงอายุถ่ายทอดภูมิปัญญาสมุนไพรพื้นบ้าน ตำบลท่ากว้าง อำเภอสารภี มีจำนวนอาสาสมัครประมาณ 5 คน

3.3 จำนวนและวิธีเลือกกลุ่มตัวอย่าง

การศึกษาครั้งนี้ เลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้สูงอายุที่เข้าร่วมทำงานในกลุ่มอาสาสมัคร โดยอย่างน้อยต้องมีคุณสมบัติดังนี้ 1) เป็นแกนนำในกลุ่มอาสาสมัครผู้สูงอายุ 2) เป็นสมาชิกที่เข้าร่วมกิจกรรมสม่ำเสมอ 3) เป็นผู้ที่มีความสะดวกที่จะให้สัมภาษณ์ 4) มีความสามารถในการสื่อสาร การพูด การฟังได้ดี ซึ่งกลุ่มตัวอย่างมาจาก 9 กลุ่ม จำนวน 17 คน ประกอบด้วย

- กลุ่มอาสาสมัครผู้สูงอายุบ้านป่ากล้วย ต.ท่าวังตาล จำนวน 2 คน
- กลุ่มอาสาสมัครผู้สูงอายุทีมคริสตจักรที่ 1 เชียงใหม่ จำนวน 1 คน
- กลุ่มอาสาสมัครผู้สูงอายุทีมเยี่ยมเยียนชุมชนวัดเมืองกาย จำนวน 2 คน
- กลุ่มอาสาสมัครผู้สูงอายุเยี่ยมเยียนดูแลผู้รับผลกระทบจากโรคเอดส์ตำบลแม่แฝกใหม่ จำนวน 2 คน
- กลุ่มอาสาสมัครผู้สูงอายุชาวมังสวิรัตเชียงใหม่ จำนวน 3 คน
- กลุ่มอาสาสมัครผู้สูงอายุทำผลิตภัณฑ์สมุนไพรตำบลเชิงคอย จำนวน 2 คน
- กลุ่มอาสาสมัครผู้สูงอายุถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านดนตรี ชมรมผู้สูงอายุ จำนวน 2 คน

- กลุ่มอาสาสมัครผู้สูงอายุถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านดนตรีและของเล่นพื้นบ้าน จำนวน 1 คน
- กลุ่มอาสาสมัครสูงอายุถ่ายทอดภูมิปัญญาสมุนไพรพื้นบ้าน จำนวน 2 คน

ผู้ศึกษาได้ทำรายชื่อกลุ่มอาสาสมัครผู้สูงอายุ ซึ่งกลุ่มเหล่านี้ได้มาโดยหลายวิธี เช่นการได้รับคำแนะนำจากบุคคลที่ทำงานด้านผู้สูงอายุ หรือการบอกต่อจากผู้สูงอายุกลุ่มต่าง ๆ (Snow ball) ในการกำหนดประชากรในการศึกษา ผู้ศึกษาได้กำหนดคุณสมบัติ คือ ต้องเป็นผู้สูงอายุที่เข้าร่วมทำงานอาสาสมัครอย่างต่อเนื่องมาเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 1 ปี และเป็นสมาชิกของกลุ่มที่มีการดำเนินงานมาไม่น้อยกว่า 3 ปี โดยกลุ่มดังกล่าวไม่จำเป็นต้องจดทะเบียนเป็นชมรม หรือดำเนินการอย่างเป็นทางการ เป็นแต่เพียงกลุ่มที่มีการบริหารจัดการจากสมาชิกภายในกลุ่มเป็นหลัก ไม่เน้นการพึ่งพาบุคลากรภายนอกหรือเจ้าหน้าที่หน่วยงานอื่น ทั้งนี้เนื่องจากถือว่า กลุ่มที่มีการดำเนินงานในบทบาทของตนมายาวนานกว่า 3 ปีขึ้นไป เป็นกลุ่มที่มีความตั้งใจ มีความมั่นคง และเข้าใจในงานอาสาสมัครอย่างดีพอ ส่วนกลุ่มตัวอย่างที่ทำงานอาสาสมัครต่อเนื่องเกินกว่า 1 ปีขึ้นไป ก็ถือว่าเป็นบุคคลที่มีความตั้งใจ ยอมรับรูปแบบกิจกรรมทั้งผลที่ได้จากการทำงานในบทบาทดังกล่าวจริง ๆ

3.4 การเข้าหากลุ่มเป้าหมาย

การเข้าพบปะกลุ่มตัวอย่างการศึกษา ผู้ศึกษาได้ติดต่อผู้นำกลุ่มอาสาสมัครผู้สูงอายุ เพื่อเข้าไปพบปะแนะนำตัว แจงวัตถุประสงค์ในการเข้าพบ สนทนาพูดคุย สังเกตการณ์ ร่วมกิจกรรมที่อาสาสมัครผู้สูงอายุทำ และสัมภาษณ์ ซึ่งก็ได้รับการต้อนรับและให้ความร่วมมือจากกลุ่มตัวอย่างเป็นอย่างดี ทั้งนี้เนื่องจากกลุ่มอาสาสมัครผู้สูงอายุเหล่านี้ มีประสบการณ์ในการต้อนรับบุคคลที่เข้ามารับความรู้จากหลายองค์กร สถาบัน ทำให้การพบปะ พูดคุยเป็นไปอย่างเป็นกันเอง เป็นการแลกเปลี่ยน ความรู้ข้อมูลบนพื้นฐานของมิตรภาพที่ดี ส่งผลให้เกิดความเชื่อมั่นว่า ข้อมูลที่ได้รับจากกลุ่มตัวอย่างเป็นข้อมูลที่ได้จากความคิด ประสบการณ์และความเข้าใจที่เป็นจริง

3.5 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาและวิธีการรวบรวมข้อมูล

3.5.1 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ ใช้เครื่องมือในการศึกษาค้นคว้าข้อมูล เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือ ถูกต้องตรงประเด็นที่ศึกษา ครอบคลุมเนื้อหาตามวัตถุประสงค์การศึกษา ดังต่อไปนี้

1) **แบบสัมภาษณ์ปลายเปิด** หรือการสัมภาษณ์โดยใช้แนวคำถาม ซึ่งได้กำหนดประเด็นคำถามตามแนวที่จะศึกษา ประกอบด้วย 3 ประเด็น (ภาคผนวก ข)

- ประเด็นที่ 1 ข้อมูลปัจจัยเกื้อหนุน (ข้อมูลทั่วไป)
- ประเด็นที่ 2 กระบวนการจัดกลุ่มและการดำเนินกิจกรรม
- ประเด็นที่ 3 สุขภาพของผู้สูงอายุได้รับด้านร่างกาย จิตใจ สังคมและจิตวิญญาณ

2) **เครื่องบันทึกเสียง** เพื่อช่วยในการบันทึกข้อมูลในขณะที่มีการสัมภาษณ์ ซึ่งก่อเกิดประโยชน์มากเนื่องจากการมีเครื่องช่วยบันทึกเสียง ทำให้ผู้ศึกษาสามารถพูดคุย สอบถามข้อมูลได้โดยไม่ต้องพะวงกับการจดบันทึกมากเกินไป ทั้งยังสามารถช่วยให้ตรวจสอบข้อมูลตามที่พูดคุยสัมภาษณ์ได้ โดยที่ข้อมูลไม่หายไป

3.5.2 วิธีการรวบรวมข้อมูล

ในการรวบรวมข้อมูล ผู้ศึกษาได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างทีละราย และไม่เกิน 2 รายต่อวัน ทั้งนี้เนื่องจากอาสาสมัครแต่ละกลุ่มมีพื้นที่ตั้งที่ห่างไกลจากกัน ทั้งเมื่อเก็บข้อมูลจากแต่ละรายแล้ว ได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลในเบื้องต้นเฉพาะราย ทำให้การเก็บรวบรวมข้อมูลต้องมีช่วงเวลาระหว่างรายมากพอในการวิเคราะห์และเรียบเรียงบันทึกข้อมูล โดยวิธีการรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย

1) **การสัมภาษณ์เชิงลึก** โดยมีแบบสัมภาษณ์เป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ โดยผู้ศึกษาจะเข้าไปสนทนาในประเด็นต่าง ๆ เหมือนการพูดคุยกันตามปกติธรรมดา พร้อมทั้งหาโอกาสตั้งคำถามตามประเด็นที่ต้องการศึกษาตามที่กำหนดในแนวคำถาม ซึ่งผู้ให้ข้อมูลสามารถเล่าเรื่องราวและแสดงความคิดเห็นไปตามธรรมชาติ ทั้งมีความเป็นกันเองทั้งสองฝ่าย ในการสื่อสารกันนั้นใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย ทั้งภาษาไทยภาคกลาง และภาษาไทยภาคเหนือ (กำแพงเพชร) ในส่วนภาษาไทยภาคเหนือ นั้น แม้ผู้ศึกษามีพื้นเพเป็นคนภาคใต้ แต่ก็ไม่ได้ถือเป็นอุปสรรค เนื่องจากมีความเข้าใจภาษาเหนือในระดับที่ดี และแม้จะมีปัญหาความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายก็ได้ขอให้กลุ่มตัวอย่างแปลความหมายเป็นภาษาไทยภาคกลาง หรือยกตัวอย่างประกอบ

2) การสังเกต

- แบบเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรม เป็นการสังเกตลักษณะกิจกรรมที่ผู้สูงอายุกระทำร่วมกัน โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมทำกิจกรรม การร่วมทำกิจกรรมเป็นการสร้างโอกาสช่วยให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่ละเอียด และมีความรู้เพิ่มเติมในกิจกรรมนั้น ๆ นอกจากนี้การมีส่วนร่วมยังเป็นโอกาส

ได้พูดคุยตรวจสอบข้อมูล (Triangulation) ที่ได้จากการสัมภาษณ์ ที่ได้จากการสังเกตเห็นแต่ไม่เข้าใจ และเป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างผู้วิจัยกับกลุ่มตัวอย่าง

- แบบไม่มีส่วนร่วม เป็นการศึกษารูปแบบกระบวนการในการทำกิจกรรมร่วมกันของกลุ่มอาสาสมัคร การประชุมปรึกษาหารือ ลักษณะความสัมพันธ์ของสมาชิกภายในกลุ่ม การสังเกตการณ์รูปแบบนี้จะช่วยให้สามารถเก็บข้อมูลรายละเอียดที่เป็นธรรมชาติได้

3) การสนทนากลุ่มย่อย ใช้เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลและผู้ร่วมกลุ่มได้แสดงความคิดเห็นเพิ่มเติมแก่กันและกัน บางครั้งมีเพียง 2 คน หรือบางครั้ง 5-6 คน วิธีนี้ใช้ได้ตามแต่โอกาสจะอำนวย หากแต่มีการพบปะที่ทำการของกลุ่มอาสาสมัครก็มีโอกาสใช้วิธีนี้ได้

3.6 การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือแบบสัมภาษณ์

การศึกษาครั้งนี้ มีเครื่องมือหลักในการศึกษา ได้แก่แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งได้กำหนดประเด็นคำถามเป็นแบบสัมภาษณ์ปลายเปิด เพื่อให้ได้ข้อมูลตรงตามประเด็นที่ศึกษา ครอบคลุมเนื้อหาตามวัตถุประสงค์การศึกษา ข้อมูลมีความน่าเชื่อถือ ได้รับความกรุณาในการตรวจสอบแบบสัมภาษณ์โดย ผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน

3.7 การตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูล

การตรวจสอบข้อมูล

คุณภาพของเครื่องมือในการศึกษา คำนึงถึงความเที่ยงตรงของข้อมูลที่ได้จากการศึกษา เพื่อนำมาตีความหมายและรายงานผลการศึกษาให้เชื่อถือได้ โดยวิธีที่ใช้เพื่อให้ได้ความเที่ยงตรงของข้อมูล ใช้หลักการดังนี้

1. ทดสอบให้แน่ใจว่าข้อมูลนั้นถูกต้อง เช่นการอ่านหรือถามซ้ำทบทวนว่าข้อมูลและการตีความตรงกับความคิดความเข้าใจของผู้ให้สัมภาษณ์ นอกจากนี้ยังเชื่อว่าข้อมูลที่ได้เพียงพอที่จะตอบคำถามการวิจัยแล้ว โดยความเพียงพอของข้อมูล พิจารณาจากความถี่ของคำตอบ เช่น ตอบซ้ำกันหลายคนและหลายครั้ง และถ้าต่างกันก็จะหาสาเหตุที่ต่างกัน โดยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้าด้านข้อมูล (Data Triangulation) การพิจารณาว่าข้อมูลที่ได้มานั้นถูกต้องหรือไม่ นอกจากนี้ การใช้วิธีการเก็บข้อมูลหลายวิธีควบคู่กัน ก็ช่วยให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น เช่น การสัมภาษณ์และสังเกตการณ์ควบคู่กันไป

2. ควบคุมสถานการณ์วิจัยเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เที่ยงตรง นั่นคือ การสร้างสัมพันธภาพที่ดี และความไว้วางใจระหว่างผู้ศึกษาและกลุ่มตัวอย่าง โดยการเข้าไปแนะนำตัวและมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่กลุ่มอาสาสมัครผู้สูงอายุดำเนินการอยู่

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษานี้ ผู้ศึกษามีขั้นตอนในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังต่อไปนี้

1. หลังจากได้ดำเนินการเก็บข้อมูลกลุ่มตัวอย่างแต่ละราย ผู้ศึกษาได้ทำการจำแนกข้อมูลเป็นหมวดหมู่ตามประเด็นแนวคำถามที่วางไว้
2. นำข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างแต่ละรายที่จำแนกหมวดหมู่มาตรวจสอบวิเคราะห์ โดยแยกตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา และเรียงลำดับหัวข้อที่ทำการศึกษา หาความเกี่ยวเนื่องตามประเด็นที่สัมพันธ์กันเพื่อตอบคำถามการศึกษา
3. นำเสนอผลการศึกษาด้วยการพรรณนาความ

3.8 การพิทักษ์สิทธิของกลุ่มตัวอย่าง

ดำเนินการโดยยึดหลักพิทักษ์สิทธิของกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้ศึกษาแนะนำตัวและชี้แจงให้กลุ่มตัวอย่างทราบถึงวัตถุประสงค์ในการศึกษา ขอความร่วมมือในการให้สัมภาษณ์ พร้อมทั้งสิทธิในการตอบรับหรือปฏิเสธการเข้าร่วมการศึกษานี้โดยไม่มีผลกระทบใด ๆ ข้อมูลที่ได้จะถือเป็นความลับและนำเสนอในภาพรวม ทั้งจะนำประโยชน์ไปใช้เพื่อการศึกษาเท่านั้น ระหว่างการสัมภาษณ์หากกลุ่มตัวอย่างต้องการออกจากการศึกษา ก็สามารถออกจากการศึกษาได้ก่อนที่การศึกษาจะเสร็จสิ้นลง

3.9 ระยะเวลาในการศึกษา

ใช้เวลาในการศึกษาเป็นเวลา 8 เดือน ตั้งแต่เดือนกันยายน 2547 - เมษายน 2548